

नमो तस्य भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्दभूमि

THE ANANDA BHOOMI

(The only Buddhist Monthly Magazine of Nepal)

बुद्धधर्म सम्बन्धी नेपालको
एक मात्र मासिक पत्रिका

सक्रिमना-पुन्ही

वार्षिक रु. १५/- प्रति रु. २/-

२५२१ औं बुद्ध जयन्तीको उपलक्ष्यमा
श्री ५ वीरेन्द्रबाट आनन्दकुटीमा बुद्ध सूर्तिको दर्शन
साथमा भिक्षु अमृतानन्द

बुद्ध सम्बत् २५२६

नेपाल सम्बत् ११०३

बर्ष १०

— मंसिर पूर्णिमा

— कछला

— लंक च

विक्रम सम्बत् २०३९

1982 A. D.

Vol. 10

— मंसिर

— December

No. 8

“आनन्दभूमि” को नियम—

- (१) “आनन्दभूमि” आनन्दकुटी विहार गुठीद्वारा प्रकाशित हुने नेपालको एकमात्र बुद्धधर्म सम्बन्धी मासिक पत्रिका हो । यो प्रत्येक पूर्णिमाको दिनमा निस्कनेछ । यसको आजीवन ग्राहक शुल्क रु. १५०।— र वार्षिक ग्राहक शुल्क रु. १५।— मात्र छ । जुनसुकै महीनामा पनि ग्राहक बन्न सकिन्छ । वार्षिक-ग्राहकलाई पूरा १२ वटा अंक प्राप्त हुनेछ । एक प्रतिको रु. २।—
- (२) यसमा बुद्ध धर्मसँग सम्बन्धित विषय छापिनेछ ।
- (३) लेखकद्वारा प्रकट भएको कुनै पनि विचारमा लेखको उत्तरदायित्व लेखक नै हुनेछ । सम्पादक-मण्डल हुनेछैन ।
- (४) लेखकले नेपाली, नेवालभाषा र अंग्रेजीमध्ये कुनै पनि भाषामा लेख पठाउन सक्नुहुन्छ र पठाइएका लेख फिर्ता पठाउने व्यवस्था गर्न नसकिने भएकोले लेखको प्रतिलिपि आफूसँग राखी पठाउन अनुरोध छ ।
- (५) लेख पठाउँदा र पूरा साइजको कागजमा एकपट्टि मात्र लेखेर पठाउनु पर्नेछ ।
- (६) ग्राहक शुल्क, विज्ञापन तथा प्रवन्ध सम्बन्धी पत्र व्यवस्थापकको नाउँमा पठाउनुहोला । पत्र व्यवहार गर्दा आफ्नो ग्राहक संख्या तथा नाम ठेगाना राम्ररी लेखिएको हुनु जरूरी छ । ठेगाना हेरफेर हुने भएमा एक महीना अगावै व्यवस्थापकलाई सूचना दिनुहोला । पत्रिका समयमा नपुगे सूचना दिने कृपा गर्नुहोला ।
- (७) कुनै पनि लेख प्रकाश गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादकमै रहनेछ ।

आनन्दभूमि कार्यालय, आनन्दकुटी, स्वयम्भू, काठमाडौं ।

बिषय - सूचि

बुद्ध वचन	१	भेट घाट	९
सालक जातक	२	यस्तो पनि हुँदोरहेछ	११
पुनर्जन्म	३	लःया खे सर्ग - छू अध्ययन	१२
बुद्ध र गणेश एकै हो भन्ने विषयमा	५	प्रार्थना जिगु महामानवयाके	१८
सम्पादकलाई चिट्ठी	६	छि सूला थे	१९
मेरो देशमा जन्मेको मान्छे को ?	७	सम्पादकीय	१८
आरोग्य रहने एक प्राकृतिक उपाय	८	बोद्ध गतिविधि	१९

ब्रह्मण्डु विद्युत

श्रवान सम्पादक

भिक्षु अश्वघोष

सम्पादक

भिक्षु कुमार काशयप

सुवर्ण शाक्य

प्रकाश वज्राचार्य

व्यवस्थापक

भिक्षु महानाम

प्रकाशक

आनन्दकुटी विहार गुठी

स्वयम्भू, काठमाडौं

फोन: १४४२०

महाबग-विनयपिटकबाट ।—

“चरथ भिक्खुवे चारिकं बहुजन हिताय
बहुजन सुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय
सुखाय देवमनुस्सानं । देसेथ भिक्खुवे धर्मं
आदिकल्याणं मञ्ज्ञेकल्याणं परियोसान
कल्याणं सात्थं सव्यञ्जनं केवलं परिपुणं
परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ ।”

★ ★ ★

भिक्षुहरू ! बहुजन हितको लागि, बहुजन
सुखको लागि, विश्वमार्थ दयाको लागि, देव
मनुष्यहरूको हित, सुख र कामको लागि संचार
गर भिक्षुहरू ! आरम्भ, मध्य र अन्त्य समयसम्म
कल्याण हुने धर्मको अर्थ र भाव सहित उपदेश
दिएर सम्पूर्ण परिशुद्ध ब्रह्मचर्य (धर्म) को प्रकाश
पाए ।

चहु, श्रोत, ग्राण र जिह्वा संयम गर्नु राम्रो हो ।

सालक जातक

वर्तमान कथा

एकजना महाथेरले एक कुमारलाई प्रब्रजित बनाई उसलाई कष्टदिवई बस्तथो । पीडा सहन नसकी थामणेरले चीवर छोडेर गयो । थेरले त्यस कुमारनाई फुरुंच्याउंदे भन्यो ‘कुमारक, तिन्हो चीवर तिन्हे हुनेछ र पात्र पनि । अनि मरहाँ भएको पात्र र चीवर पनि तिन्हे हुनेछ । आऊ प्रब्रजित होऊ ।’ उसले पुनः प्रब्रजित हुन चाहेन तापनि थेरको बारंबारको आप्रह पछि ऊ केरि प्रब्रजित भयो ।

थेरले उसलाई पहिले कैने कष्ट दिन थाल्यो । पीडा सहन नसकी उसले केरि पनि चीवर छोडेर गयो । थेरले केरि पनि आप्रह गर्दा उसले मानेन र आपनो बाटो लाग्यो । बरु यति कुरा उसले थेरलाई भनेर गयो, “तिमी मलाई सहन पनि सबदैनौ र म विना बस्न पनि सबदैनौ ।”

धर्मसभामा त्यस सुहृदयी बालकको विषयमा कुरा चलेपछि शास्ताले पूर्वजन्मको कुरा बताउनु भयो ।

अतीत कथा

अतीत समयमा बाराणशीमा ब्रह्मदत्तले राज्य गरिरहेको बेलामा बोधिसत्त्व एक कुटुम्बिकको कुलमा जन्मी बैस पुगेपछि धान बेची जीविका गर्न थाले । त्यसबेला एक संपेराले एउटा बाँदरलाई तालीम गरी औषधी समात्न लगाई ऊसंग सर्व नचाई जीविका गर्ने गरेको थियो । बाराणशीमा उत्सवको धोषणा गरेपछि उत्सवमा भागलिने विचारले उसले धान बेचेर जीविका

— मिकू अमृतानन्दद्वारा संप्रहित
जातक संग्रहबाट साभार

गर्नेकहाँ हेरविचार गर्ने जिम्मा दिई बाँदरलाई त्यहाँ छोडेर गयो । एक हप्तासम्म उत्सवमा भागलिई फर्की ‘बाँदर कहाँ छ’ भनी सोध्यो । मालिकको आवाज सुन्नेवित्कै धानको पसलबाट बाँदर दोडेर निस्क्यो । बाँदरलाई बाँसको लट्टीले पिठ्यौ मा ठटाउंदे साथेमा लिएर एउटा बगेंचामा गई बाँदरलाई एक छेउमा बाँधी ऊ निस्क्यो । मालिक निदाएको बाहापाई आपनो बन्धन फुकाली भागेर आँपको रुखना चढी त्यहाँ फलेको पाकेको आँप खाई कोया । संपेराको झोउमा कालिदियो । त्यो संपेरा बिउँझेदा बाँदरको त्यो चाला देखी उसलाई रुखबाट ओहालो आपनो कावूमा राहन मीठो स्वरले पुकारी छकाउनुपर्छ भन्ने विचार गरी उसलाई फुरुंच्याउंदे यो पहिलो गाया भन्यो—

एकपुतको भविस्ससि, त्वच्च नो हेस्ससि इस्सरो कुले ।
ओरोह दुमम्हा सालक, एहिदानि घरकं दजेमसेति ॥

“तिमी नेरो एकलोटो पुत्र हुनेछौ । तिमी ने कुलको मालिक बन्नेछौ । हे सालक ! रुखबाट ओलहै । आऊ अब घर जाओ ।”

यो सुनेर बाँदरले दोषो गाया भन्यो—

ननु मं हवयेति मञ्ज्रसि, यं च हनसि मं वेनुयद्विया ।
पक्कम्बवने रमामसे, गच्छ त्वं घरकं यथा सुख'न्ति ॥

“निश्चय ने तिमीले मलाई हृदयेदेखि चाहन्छौ तर तिमी मलाई बाँसको लट्टीले पिठ्खौ । म यो पाकेको आँपको बनमा ने रमाउँछु, तिमी सुखपूर्वक घर जाऊ ।”

यति भनेर बाँदर उफेर बनभित्र पस्यो । संपेरा असन्तुष्ट भई आपनो घरमा फर्क्यो ।

“पुनर्जन्म” एउटा यस्तो विषय हो जुन अहिलेको भौतिक जगत्का प्रायः जसो बहुसंख्यकले स्वीकारेको छैन । साथव, यदि यस सिद्धान्तलाई पनि परीक्षण गरेर देखाउन सकेको खण्डमा विश्वास गरिन्थ्यो होला । तर यो मानसिक जगत्को क्षेत्र हो, जुन भौतिक वस्तुभन्दा बिलकुल फरक रहेको र यसलाई कुनै भौतिक साधनबाट प्रमाणित गरेर देखाउन सम्भव छैन । यस स्थितिमा अहिले हामोसँग ठोस प्रमाणहरू नमए पनि शंदून्तिक पक्षलाई अध्ययन, चिन्तन मनन् गरेर हेर्न सकिन्छ । प्रस्तुत लेख बुद्धधर्मको अभिधम्मतथसंगहोबाट लिइएको एक सांश मात्र हो । यसमा मृत्युको अन्तिम क्षणदेखि अर्को जन्मसम्मको अवस्था देखाउन खोजिएको हो ।

बुद्धधर्मको दर्शन अनुसार जीवन एउटा कर्मको स्वामाविक शक्तिद्वारा निरन्तर प्रवाह भइरहेको चित्त सन्ततिको प्रवाह मात्र हो । मृत्युको सामान्य अर्थ यस स्थूल शरीरको अन्त मात्र हो, निरन्तर प्रवाह भइरहेको चित्त सन्ततिको अन्त होइन । चित्तलाई मन वा चेतना पनि भनिन्छ जसको दुई अवस्थाहरू छन्, जाग्रित अवस्था र भवङ्ग अवस्था । भवङ्ग अवस्थाको चित्तको स्वभाव मस्त निद्रामा परिरहेको व्यक्तिको चित्तको अवस्था जस्तो हुन्छ ।

चित्त सन्ततिको प्रवाहमा चित्तको सबभन्दा सूक्ष्म माग एउटा चित्तको एकाइलाई मानिन्छ । प्रत्येक चित्तका तीन अवस्थाहरू छन्— चित्तको उत्पति, चित्तको क्षणिक स्थिरता र चित्त बिलाएर जाने अथवा नष्ट भएर जाने । यसरी चित्त उत्पति, स्थिरि र नष्ट भएर एउटा चित्तको आयु सिद्धिन्छ, त्यसको लगते पछि अर्को चित्त उत्पन्न हुन्छ

र क्षणिक स्थिर भएर नष्ट हुन जान्छ । एक चित्तको अन्त हुने चित्तके अर्को उत्पन्न हुनुमा ‘तृणा’ सुख्य कारण हो । ‘तृणा’ को सामान्य अर्थ आशक्ति हो । रूप, शब्द, गन्ध, स्वाद, स्पर्श र विचारप्रति आशक्ति हुनु हो । रूप, शब्द आदिप्रति आशक्ति (राग) वा मन नपरेको भए द्वेषबाट संस्कार बस्न जान्छ त्यस संस्कारबाट अर्को चित्त उत्पन्न हुने जाने कारण बझ जान्छ । फेरि त्यस चित्तको संवेदनप्रति आशक्ति वा द्वेषको कारण अर्को संस्कार बझ जान्छ र संस्कारको कारण फेरि अर्को चित्त उत्पन्न हुन जान्छ । यसे क्रममा अति सूक्ष्म स्तरमा चित्तको निरन्तर प्रवाह अति तीव्र बेगमा भइरहेको हुन्छ । उल्लेख गरिएको छ कि एक चुटकीमा एक लाखभन्दा बढी चित्त एक पछि अर्को उत्पति र नष्ट भइरहेको हुन्छ । सबै प्राणीहरूमा यस किसिमको चित्तको निरन्तर प्रवाह प्रत्येक प्रतिसंधिको क्षणदेखि मृत्युको अन्तिम क्षणसम्म भइरहने हुन्छ र मृत्युको समय सम्ममा यदि उक्त व्यक्तिले बलेश क्षय गरी अहन्तत्व प्राप्त गरेको छैन भने यो जीवन उसको अन्तिम जीवन नमई फेरि अर्को जन्म हुन जान्छ ।

अभिधम्मतथ संगहोमा उल्लेख गरिराखेको अनुसार मृत्युको क्षणमा मृत्यु हुने व्यक्तिको छ वटा द्वार (चक्खु, श्रोत, द्राण, जिह्वा, काय र मनोद्वार) मध्ये कुनै एक द्वारमा तीन कितिमका निमित्तहरू देखा पनि आउंदछन् (प्रायः जसो निमित्तहरू मनोद्वारमा देखा पनि आउने उल्लेख गरिराखेको छ) ती हुन् कर्म, कर्मनिमित्त र गतिनिमित्त । कर्मको अर्थ व्यक्तिको जीवनमा गरिएका कुनै पनि काय, वचन तथा मनद्वारा गरिएका कुशल वा अकुशल कर्म, कर्म निमित्तको अर्थ कुशल वा अकुशल कायं

(कम) गनं प्रयोग गरिएका वस्तु वा चिजहरू र गति-निमित्तको अर्थ द्यक्तिले गरेको कर्म अनुसार पुनः प्रतिसन्धि हुने ठाउं वा विषय वस्तुको पूर्वसंकेत हो ।

मृत्युको क्षणमा मृत्यु हुने द्यक्तिको इच्छा वा संकल्पभन्दा उपर्युक्त गरिएका कर्मको फल दिने शक्ति अति प्रबल हुने हुन्छ जुन शक्तिने उसको अर्को जन्म निर्धारणमा प्रभुत्व हुन जान्छ । अर्को जन्म दुर्गतिमा हुने वा सुगतिमा हुने भन्ने कुरा अन्तिम क्षणमा देखा वर्ण आउने जीवनमा गरिएका कर्महरूको निमित्तको किसिममा निर्भर गर्छ ।

अभिधर्म अनुसार मृत्युको अन्तिम घडिको वीधि-चित्त (१७ चित्तको एक वीधि-चित्त) जसलाई मरणासन्ध-वीधि भनिन्छ त्यसमा उत्पन्न मरणासन्ध जबन चित्तले उल्लेखित निमित्त लिएर पांच पटक उत्पन्न हुन्छ त्यसपछि तदालम्बन चित्त वा र भवज्ञ चित्त उत्पत्ति भएर अन्त हुन्छ र त्यसको लगतं पछि च्युति चित्त उत्पन्न भएर अन्त हुन्छ जुन यस जीवनको अन्त्य हो । त्यस च्युति चित्तको लगतं पछि मरणासन्ध जबनमा भएको निमित्त अनुसारको अर्को प्रतिसन्धि हुन जान्छ अर्थात् अर्को प्रतिसन्धि चित्त उत्पन्न हुन्छ र चित्त सन्ततिको कर्म चलिरहन्छ ।

यही विशेष विचारणीय कुरा के छ भने एक जन्म

पछि अर्को जन्म तृष्णाको कारणबाट हुन जान्छ र कस्तो किसिमको जन्म हुन जान्छ भन्ने कुरा अधि गरिएका कर्महरूमा निर्भर रहन्छ ।

यसरी अविद्या (अनित्य, दुःख, अनात्मा स्वभाव-लाई यथायं रूपमा नजान्ने) को कारणले तृष्णामा जरो गाडिएको कर्मको कारणबाट उत्पन्न भएका अन्तर्निहित शक्तिको कारणले एक जन्म पछि फेरि अर्को जन्म हुन जान्छ । यो पनि एक समयमा आएर अन्त हुन्छ फेरि तृष्णाको कारण अर्को जन्म सुरु हुन्छ र जन्म पछि मरण, मरण पछि फेरि जन्म आदि जन्म र मरणको चक्र चलिरहन्छ । जबसम्म जन्म मरणको मुख्य कारक तृष्णालाई पूर्णरूपमा क्षय गरिरहन तबसम्म यो चक्र अनन्त कालसम्म चलिरहन्छ ।

तर कुनै द्यक्तिले तृष्णा क्षय गरेर अहंतत्व प्राप्त गर्ने वित्तिक चित्त सन्तति रोकिन जाने होइन । अहंत भएको द्यक्तिका द्वेष रहितको कुया चित्त भाङ्ग हुन्छ जुन चित्तबाट गरिएका कुनै पनि कर्महरूबाट संस्कार नदबन्ने हुन्छ । मृत्युको समयमा अन्तिम चित्त च्युति-चित्त पछि फेरि प्रतिसन्धि चित्त उत्पन्न हुने नमई अनुपादिशेष निर्वाण प्राप्त हुन जान्छ । ॐ

बुद्ध र गणेश एक हो भन्ने विषयमा

— दिव्यवच्च बज्राचार्य

अनन्त रामचन्द्र कुलकर्णिजी, ‘धर्मकीति’ (बु. सं. २५२३ लुम्बिनी वर्ष १९७९) मा यस्तो लेखनुहुन्छ— “गणेश वेदकालीन द्यौता होइन बुद्धको जन्मपछिमात्र गणेश-पूजाको चलन चलेको हो” हुनत मैले वेद पटेको छैन। तर कहिलेकाहिं रेडियोबाट “गणनां त्वा गणपतिगु” भनी ब्राह्मणहरूको वेदपाठ सुनिन्छ। यसबाट वैदिककालमा गणेश छ छैन भन्ने कुरो विचारणीय छ।

उहाँ फेरि यस्तो लेखनुहुन्छ “सुतिराखेको बेलामा एक हात्ती मायादेवीको गर्भस्त्रिप सेको विषो...फेरि यता गणेशलाई गजानन भन्ने चलन छ...हात्तीको कान लामो छ, यस्तं बुद्धको कान पनि लामो विषो...मायादेवीको यस सपनाको साथे गणेशको पूजा बुद्धको जन्मको पछि मात्र भएको हो भनी विचार गरेमा बुद्ध र गणेश एक हो भन्ने स्वयं सिद्ध हुन्छ।”

उपर्युक्त वाक्यलाई विचार गर्दा त बुद्धको प्रत्यक्ष जन्म भएको बेलामा बुद्धलाई पूजा नगरी बुद्धलाई द्वेष गर्नेहरूले बुद्ध र गणेश एक हो भनी बुद्धप्रतिको श्रद्धा गणेशतिर युकाव गराएको रहेछ भन्ने बुझिन्छ। यो कुरा पाठकहरूलाई विदितै छ फेरि अर्को कुरो बुद्धभन्दा पंहिले नै गणेशको पूजा गर्ने चलन नभए बुद्ध जन्मपछि हात्तीको मुख भएको गणेश भन्ने व्यवहार कसरी आउला यो पनि भनिरहनुपर्ने कुरो हैन जस्तो लाग्छ।

उहाँ फेरि यस्तो लेखनुहुन्छ।—“बौद्ध प्रन्थहरूमा

बुद्धलाई विनायक पनि भनिएको छ।...अमरकोषमा पनि बुद्धलाई विनायक भनिएको छ—

सर्वज्ञः सुतो बुद्धो धर्मराजस्तथागतः
समन्तभद्रो भगवान् मारजिलोकाजिज्जिनः
षडभिज्ञो इशवलोऽद्यवादी विनायक।

“विनायक अर्थात् गणपति...गणपति या गणेश यी दुवै शब्दहरूको माने एउटै हो।”

...गौरीको बुद्ध गणेश भयो...।

उपर्युक्त वाक्यलाई विचार गर्दा विनायक शब्द गणेशलाई पनि दुद्धलाई पनि बुक्काउने हुँदा गणेश र बुद्ध एक हो मन्त्र खोजेको देखिन्छ यसको तल विचार गरिन्छ—

तर उहाँले अमरकोषको गणेशको नाम भन्ने दिनुभएन। सो गणेशको नाम तल दिइन्छ—

विनायको विघ्नराजंहूमातुर गणाधिपा:
अप्येकदन्त हेरम्ब लम्बोदर गजाननः

उहाँले प्रमाण मान्तुभएको अमरकोषले नै बुद्ध र गणेश मिन्ने मानेको छ।

फेरि बुद्धको नाममा धर्मराज दिएको र गणेशको नाममा विघ्नराज दिएकोले पनि आकाश पातालको फरक भएको कुरा वर्णन गर्नुपर्ने देखिदैन।

बुद्धकी आमा मायादेवी र गणेशको आमा गौरी

भन्ने कुरा लेखक कुलकार्णिजीको लेखबाटै स्पष्ट देखिएकोले
पनि बुद्ध र गणेश भिन्न हो भन्ने सिद्ध हुन्छ ।

तसर्थं अन्धपरस्परालाई अङ्गाली लेखिएको भावुक-
पूर्ण दोधारे लेख लेखनुभन्दा स्पष्ट बुद्धको वा गणेशकोबारे
लेखेको भए हुन्थ्यो ।

“यो भयो बुद्धको अप्रत्यक्षरूपमा पूजा । बुद्धको
पूजा आज भारतमा प्रत्यक्ष रूपमा गर्नुपरेको छ” भनी
बुद्ध र गणेश एक मानी पूजा गर्नु उचित देखिदैन ।

हुनतः हात्ती (गणेश) बुद्ध भएर जन्म भएको
होइन केवल निमित्त मात्र (पूर्व सूचना मात्र) हो । जस्तै
कुकि राजाले दशवटा स्वप्न देखेको यियो भनी बसुबन्धुले
नै अभिधर्म कोषलोक निर्देशनको १३ श्लोकमै खण्डन
गरेको छ ।

यहाँनेर श्रीहर्षको दशवलस्तोत्रको स्मृति गर्नु
उचित होला ।

गजमुखदशनकः सर्वथा विघ्नहन्ता
अविगतमदवारिः षट् पदोत्कीर्णगण्डः
गणपतिरवि सुखो वारुणीपानमस्तो
दशबल, तव नित्यं सुप्रभातं प्रभातम् ।

हात्तीको जस्तो मुख भएको, यौटा मात्र दन्त
भएको, विघ्न हरण गर्ने, मदजल बगिरहेकोले गण्डस्थलमा
यताउता झमराहरू बसिरहेकी वारुणी (मद्वा विशेष)
पिउनाले भत्त भएको गणपति (गणेश) पनि मोह निद्रामा
लागेको देखिन्छ । तर हे दशबल, तपाईंको त ज्ञानले गर्दा
नित्य सुन्दर प्रभात भएको देख्छु ।

यसरी मादक पदार्थ पिउने गणेश र दशबल
श्री सम्बुद्ध एक हो भन्नु सरासर अधर्म हो ।

सम्पादकलाई चिठी

सम्पादकज्यू,

काठमाडौं उपत्यकामा भर्खरै देखा पर्न थालेको
“टेस्पल क्रीम” विस्कूटमा स्वयम्भू चेत्यको चित्र बाहिर
बढामा र मित्रको विस्कूटमा समेत निरूपण गरेको हुनाले
बिजापन रास्तो होला भने विचार गरेर नै नेबिको
विस्कृट कम्पनीले निष्पादन गरेको होला । तर त्यसले
हात्त्रो नेपालको सर्वोच्च धार्मिक तथा पर्यटकहरूको लागि
दर्शनीय स्थलको गौरव नास्तिक अपमानजनक हुँदै गएको
छ । स्वयम्भू स्थल नास्तिक गरेहेको बनाउन नसकेकोमा
सरकार र जनता दुखलाई देश-विदेशबाट आलोचना हुँदै
यियो । नास्तिक जानुको कारण पनि अरु खास केही
हैन बहु केही वर्ष अगाडिसम्म तारो हाज्ञाले र हाल
बाहुद खानामा डाइनमईट टेष्ट गर्दा निस्कने आवाजद्वारा
यो भरहेको हो भने कुरा धेरेको भनाइ छ । निविवाद
छ । यस्तो अपमानजनक कुरालाई विचार गर्नु अनिवार्य
छ । साथै स्वयम्भूलाई स्वयम्भूमा बस्ने व्यक्तिहरूले
स्वयम्भूको सट्टामा “स्वयंगु” “स्वयंगु” आदि नामकरण
गराइसके । त्यसो भरालेकोमा सरकार तथा जनताले जिति
सोच्नुपन्ने हो, गर्नुपन्ने हो, नगरेकोले आलोचना सुनिरहनु
परेको बेला क्न यस किसिमको विस्कूट बजारमा देखिदा
उपहास गराउने बाटो बनाइदिनु हुन्छ । यस्तो अपहास
नगराउनुको लागि तपाईंको लोकप्रिय पत्रिकाद्वारा विरोध
दर्शाएका छौं ।

- विश्व मैत्री

स्वयम्भू

आनन्दभूमि

मेरो देशमा जन्मेको मान्छे को ?

— चन्द्रकुमार भट्टराई

धेरै पहिले

मेरो देशमा एउटा मान्छे जन्मेको थियो रे
 उसको जीवनकालमा, उसले शान्ति पाउन वैभव त्याग्यो रे
 उसले धर, दरबार, धर्मपत्नी, छोरा, माया ममता र लोभ पनि त्याग्यो रे
 जीवन भर उसले संघर्ष गँयो रे
 उसलाई उसको जीवनमा कसैले चिनेन रे
 उसले आफूलाई 'म कोहुँ' भनेर पनि चिनाएन रे
 उसले आफ्नो बाटो आफैले बनाएछ रे
 उसले यो देशको मात्र हैन
 यो पृथ्वीकै व्यथा बुझनलाई जीवन समर्पण गरेको थियो रे
 धेरै वर्षको त्याग पछि, उसले,
 मान्छेको मुटु, मान्छेको व्यथा, मान्छेको दुःखसित आत्मसार गर्न सक्यो रे
 उसले बुझेको व्यथालाई, कसैले बुझनन्
 उसले आफूलाई अवसान गर्ने बेला मान्छेकै व्यथा लिएर अवसान भएको रहेछ रे
 धेरै पछि,

मान्छेले उसलाई चिने ऊ मान्छेको मान्छे भयो रे
 मेरो देशमा धेरै पहिले जन्मेको मान्छे एउटा दोषपुन्ज भएर उदाएको छ रे
 रे होइन

त्यसको त्याग र बलिदानले आज मलाई नतमस्तक तुल्याएको छ
 मेरो देशको एउटा मान्छे जसले मान्छेलाई छोएकोछ
 जो मान्छे भित्रै छ

सबै रहिरहन्छ

त्यसको छहारीमा मैले आज शान्ति पाएको छु ।

मेरो घर परिवारमा त्यसैको त्याग चाहिएको छ

त्यसको छायाले

मेरो जीवन सफल हुनेछ

त्यो को त ?

त्यो मेरे भित्र चलमलाइरहेको

हुन्छ हो ।

आरोग्य रहने एक प्राकृतिक उपाय

- सन्जीवन महरा, कक्षा १०

'हाँसो' एक प्राकृतिक ज्ञान। यो कसेले कसेलाई सिकाउनुपर्दैन्। ऊ हाँस्छ बालछ सबैलाई रिकाउंछ; तर तर ऊ किन हाँसिरहेछ? कसरी हाँस्छ? उत्तर पाउन गाहूँ छ। ऊ कति पीडा र दुःख सहेर हाँसिरहेछ वा प्रसन्नचित्तले खिंका छोडिरहेछ, थाहा पाउन गाहूँ छ। जे होस जो जसरी हाँसे पनि प्रसन्न चित्तले हाँस्नुपर्छ। यो एक औषधी हो। यो एक प्राकृतिक उच्चार हो। औषधी पत्ता नलागेको रोगमा काम प्राउने कुने पनि रोगको "रामवाण" हो।

हाँसनाले रक्त संचार तीव्र हुन्छ। प्राणवाहिनी नाडीहरू र पाचनकारी यन्त्रहरूमा विशेष प्रकारले गति उत्पन्न हुन्छ र मस्तिष्कका ज्ञान तनुहरू रा स्फूर्ति उत्पन्न हुन्छ। शरीरका अङ्गङ्ग प्रत्यज्ञमा उत्ते जना फैलन थालद्वय। प्रसन्न हँसाइले पाकस्थलीमा एक प्रकारको परिश्रम पनाले पाचन शक्ति बढेर जान्छ, यसेले हास्यमा जीवन शक्ति रहेको छ। भय, क्रोध, कठले न्याल बग्न बन्द हुन्छ। जिन्हो सुकेर तालुमा पुर्ख। सबै अङ्गङ्ग सिविल हुन्छ तर हास्यले तिनलाई पुनः चालुगर्छ। नवीन बेगले रक्त संचार हुन्छ। यसेले हाँस, खुब हाँस, खिंका छोडेर हाँस, मरिमरि हाँस। दिनमा कमसेकम २ पटक हाँस, धेरै हैन ४।५ मिनेट हाँस।

हास्यको विकास मनुष्यको सानै उमेरदेखि हुन्छ। बालक २१ दिनमा मुस्कुराउंछ र तीन महीना पछि हाँस्छ। बालकको हाँसेले आरोग्यको अनुमान हुन्छ। तर बुद्धि वा बोधो बालकभन्दा बुद्धिमान बालक धेरै मुस्कुराउंछ। यसेले हाँस्नुभन्दा ठूलो औषधी अहूँ छन्। एक विद्वानको भनाइ छ—“सृष्टिमा सब प्राणीहरूमा मनुष्यजाति ने यस्तो छ, जो हाँसन जान्दछ। अन्य प्राणी प्रकृतिको यो मिठो प्रसादबाट वंचित छन्।

हास्यभावको महत्व डाक्टरबाट पनि सिद्ध

भैसकेको छ। उनीहरूको भनाइमा पनि यो एक प्राकृतिक औषधी हो। उनीहरूको भनाइ अनुपार हाँसेले मस्तिष्कलाई उत्प्रेरणा मिलद्वय, जसले गर्दा त्यहाँ “एपीनेफिन्” “नोटेपाइनकीन्” र “डोपामाइन्” जस्ता हारमोन उत्पन्न हुन्छ। यो हार्मोन पीडाको लागि काम गर्छ र बात रोग र एल्जीबाट पनि मुक्त होइन्छ।

एक जना मान्डेलाई एक रोगले ग्रस्त पारेको थियो। डाक्टरको भनुपार उसलाई बयान्सर लागेको थियो र अब बाँच्न असम्भव थियो। तर उनको एक मित्रले उनलाई यसबारे चिन्ता नलिने र प्रसन्न चित्त राख्ने सुनाउ दिए। एकदिन मन्त्रपर्छ र मन्त्र भए रमाइले र हास्यप्रद मषुँ मन्त्रे विचार गरी त्यो रोगीले रमाइलो र हास्यफिलम हेन थाल्यो। यसने गर्दा उसलाई म रोगी छु र बयान्सरले मषुँ मन्त्रे पनि विचार आएन। यसरी एक डेढ वर्ष बित्तो तर ऊ मरेन। पछि जाँच्चा त उसबाट बयान्सर रोग मार्गिमाकेछ। यसरी रोगबाट मुक्त हुन ऊ प्रायः दिनबरि हाँसिरहन्थ्यो। ब्रह्म्यमा ऊ एक सजिलो तरीकाबाट निरोगी बन्यो।

'हास्यभाव बाट केयोले लाभ उठाइसकेर हामी पनि उठाऊँ। यसेले आफू पनि मरि मरि हाँसूँ र अरुलाई होच्चाएँ' हैन कि, आफै खुशी भएर रमाइलो मनाउने हाँसूँ र हँसाऊँ। एउटा मानिसलाई हाँस्ने बानी थियो र ऊ मवंकान हाँसि ने रहन्थ्यो। उसको मृत्यु पछि उसको कियो परीका गयियो। उसको यकृत् (फियो) यस्ति कठोट राइयो कि यसमा बल लगाउंदा पनि किचिएन। उसको शरीरमा कुने रोग थिएन र ऊ हृष्टपुष्ट थियो। यसेले पाठक गणले सोचनुपर्यो कि हास्यभाव कति उम्योगी र आवश्यक छ। यो कस्तो औषधी हो! ५

भट घाट

आनन्दकुटी विहार गुठीका संस्थापक पूज्य
अमृतानन्द महास्थविर सँगको एक भेट वार्तामा।
आनन्दकुटी विहार गुठीका भूतपूर्व अवैतनिक
सदस्य सचिव श्री तीर्थनारायण मानन्धरको
बारेमा वहाँ यस्तो भन्नुहुन्छ—

“श्री तीर्थनारायण मानन्धर साहु काठमाडौं
असन कमलाल्लि टोलको रेलि बाइकल पसलबो
मालिक हुनुहुन्छ। वहाँ एक कर्मठ समाजसेवी
हुनुहुन्छ। वहाँ स्वर्गीय श्री अष्टनारायण र
श्रीमतो प्रेममाया मानन्धरहरूका प्रथम सुपुत्र
हुनुहुन्छ। वहाँको जन्म विक्रम सम्बत् १९८८ मा
भएको थियो। वहाँका दुइ भाइहरू तीनवटी
बहिनीहरू, तीनवटा छोराहरू र तीनवटी पुत्रीहरू
छन्।

“वहाँ नेपाल भाषा माहिंय, भाषा तथा
संस्कृतिका एक भक्त मात्र नभई त्यसमा विशेष
अभिरूचि राख्ने एक व्यक्ति पनि हुनुहुन्छ।
आनन्दकुटी विहारलाई वहाँले निवाव सहयोग
गर्दै आउनु भएको छ र भविष्यम पनि त्यस्तै
गर्नुहुने छ।

“सामाजिक र धार्मिक कार्यकर्ताको रूपमा
वहाँले यस स्वयम्भू पर्वत स्थित आनन्दकुटी विद्या-
पीठको शुरुदेखि नै प्रवैतनिक सचिवको रूपमा
पन्ध्रौं वर्ष सेवा गरिसक्नु भएको छ। नयाँशिक्षा
नीति आएपछि मात्र वहाँ त्यस कार्यभारबाट
मुक्तहुनु भएको थियो।

“आनन्दकुटी विहार गुठीको स्थापना भए-
देखि नै वहाँ गुठाको अवैतनिक सदस्य सचिव भई
१० वर्षसम्म अथक रूपल सेवागर्नु भएको छ।

(श्री तीर्थनारायण मानन्धर)

वहाँ गुठीका मनोनित एव आजीवन सदस्य पनि
हुनुहुन्छ वहाँ आनन्दकुटी विहारको एक दृढ
सेवक हुनुहुन्छ।

“वतेको दश वर्ष भित्र जुनस्पले वहाँले
'विहार गुठी' लाई हुकाई दिनु भयो त्यो अति
प्रशसनीय तथा सराहनीय छ। विशेष गरी
आधिक दृष्टिकोणका हेराइबाट वहाँले गुठी लाई
सबल नभएपनि बलियो गरी अपनो खट्टाले
हिडनसक्ने तुच्चाईदनु भएको छ भनी भन्न पाउँदा
मलाई अति हर्ष लागेको छ र यसबारेमा वहाँलाई
म साधुवाद नदिई रहन सकिदैन। वहाँको दश-
वर्षीय कार्यकाल भित्र वहाँको अर्को प्रशंसनीय
कार्य चाहिं विहार गुठीको तरफबाट पालि-
साहित्यका बुद्धकालीन ग्रन्थहरू नेपालीमा प्रकाश
गर्नु हो। रुण्डे दुइ दर्जन जति बुद्धकालीन मोटा
माटा पुस्तकहरू प्रकाशित गरिसक्नु भएको छ।

अब “नेपालीमा बौद्ध प्रथहरू छैनन्” भन्नुपर्ने स्थिति छैन । वरू “नेपालीमा पनि पालिसाहित्यका आधिकारिक ग्रन्थहरू छन्” भनी नेपालीहरूले शीर ठाडो पारी भन्न सक्ने छन् । यसबाट नेपाली साहित्य भण्डारको गौरव पनि बढेकै छ ।

“वहाँ बौद्धतीर्थ यात्रा समितिका सचिव, बुद्धजयन्ति समितिका सचिव, लुम्बिनी सहयोग समितिका सचिवका साथै ज्ञानमाला भजन खलक्का सहसचिव हुनुहुन्छ र ‘आनन्दभूमि’ मासिक पत्रिकाको प्रबन्धक समितिका एक कर्मथ सदस्य पनि हुनुहुन्छ । वहाँकै उत्साह र संलग्नताको फलस्वरूप आनन्दभूमि’को प्रगति हुन सकेको

हो भन्नुमा अतिशयोक्ति हुने छैन भन्ने पनि ठान्दछु । सोहि स्थिति मात्र होइन अरु उत्तरोत्तर वृद्धि गरी अरु बढी देशब्यापी गर्नुमा वहाँ उत्साहित हुनुहुने छ भन्ने विश्वास गर्दछु ।

“साँच्चे भन्ने हो भने यदि वहाँले आनन्दकुटी विहार गुठीको सचिवको काम समाल्नु नभएको भए ‘गुठी’ को म्यति आजको स्थितिमा कदाचित आउन सक्ने थिएन होला । मलाई दृढ विश्वास छ कि धर्म, साहित्य, जाति तथा राष्ट्रको सेवा गर्नुका साथ साथै यस ‘गुठी’ को निर्मित अरु बढी अभिरूची राखी बढी सेवा प्रदान गर्नुहुने छ ।”

नेपालमा बनेको

विजुलीको चुल्हो

आशा हिटर

प्रयोग गर्नोस् !

बपाइलाई फाइदा हुन्छ ।

महङ्गो दाउरा बच्छ ।

सर्वप्रथम निर्माता
आशाबहादुर प्रजापति
दीगु टोल, थिमि

नेपाल सम्बत् ११०३

न्हू दँया चुभ छामन्ना

घरेलु उद्योग विकास मजबीकं देश
विकास ज्वी मखु । उकि बल्लागु, बालागु,
लुमुसे च्वंगु, नेपाली कापःया लागी स्वापू
तया दिसै ।

बुद्धकाजी खिं मानन्धर
तीन दुबात, बनेपा

यस्तो पनि हुँदोरहेक्ष

काठमाडौंको एउटा टोलमा एक जोडा दम्पती थियो । स्वास्नोचाहि सुशीला र लोग्नेचाहि पनि सुशील तर निम्नस्तरको जागिरे थियो । दिन बित्दैगयो । तिनोहरू तीन छोराछोरीका आमा-बाबु बने । उनीहरूको आर्थिक अवस्था नाजुक मात्र यिएन अपितु दिनको एक छाकसम्म पनि धौधी गरी धाकनु पने भयो । हुँदा हुँदा छोराछोरी हुक्काउन पनि समस्या भयो । आफूहरूले खाँदै नखाई छोराछोरीलाई येनकेन पेटमासम्म केही खानेकुरा पार्न कोशिस भइरह्यो । अन्नपानीको शरीर आमाबाबु दुबै दुब्लाउँदैगए । अब जीवन धान्न असमर्थ भयो । आमाले घरको काम गर्न नसक्ने र बाबुले अफिस जान नसक्ने अवस्थामा पन्यो । छोराछोरी कम उमेरका नाबालक थिए । जीउने उपाय केही रहेन । मातृहृदय विचलित भयो । गरीबको लागि जीउने अधिकारसम्म नभएको उनीहरूले अनुभव गरे । सापटी कसले कतिसम्म देओस, चोर्नु सजिलो छैन अनि कामको त कुरै छैन जसको फलस्वरूप आर्थिक दुरवस्था भोग्नुपरिहेको थियो । दाहा किटेर आमाचाहिले निर्णय लिइन् 'आत्मसमर्पण' छोराछोरीको लागि ।

लोग्नेचाहि १० बजेदेखि ५ बजेसम्म अफिसमा बसेर आउँथ्यो । १२ बजेदेखि ४ बजेसम्म स्वास्नोचाहि पनि काममा जानलागीन् । अचम्मको कुरा स्वास्नी काममा गएको लोग्नेलाई थाहा थिएन । येनकेन दुई छाकसम्मको गुजारा चलन लायो । दिन यसदी नै बित्यो । एकदिन लोग्ने दिर्घै अफिसछोडी भए आहेदा स्वास्नी,

चाहिलाई देखेन । कुर्दा कुर्दा बल्ल ४ बजेतिर टुप्पुक क आइपुगीन् । लोग्नेलाई नयाँ कुराको अनुभव भयो कि स्वास्नी सोहृ शूँगारले सिगारिएकी थिइन तर मुख अलि फुस्तो र कपाल केही खजमजिएको थियो । सोध्यो—कहाँ गएर आएकी ? जवाफ मित्यो—मामाकहाँ । छोराछोरी आमाकहाँ झुम्मन आइपुगे आधुनिक ब्याग्बाट चकलेट मिठाई ढिकेर बच्चाहरूलाई दिइन् । लोग्नेचाहि अबाक ! नयाँ रूप नयाँ ढंग ! स्वास्नीको आँखा लोग्नेकहाँ पुग्यो, स्त्रीहृदय रसायो, आँखा आँसुले भन्यो, दुबैहातले मुखछोपी बवां बवां रोइन् ।

साँझ भयो । रात पन्यो । छोराछोरी सुते । दुईजनाको बीचमा सत्य कुराको उद्घाटन भयो । स्वास्नीले शरीर बेची छोराछोरीलाई जीवन-दान दिएको कुराबाट ऊ तुर्णत पग्लियो—अब तकियामा घोप्टोपरी रुने पालो उसको भयो । आफेआफ धैर्यगरी विस्तार भन्न थाल्यो—“विवशताको धेरामा परेर सतीँब गुमाएका अहल्पा र ५ पोइ एकचोटि पाएका द्रौपदी क्षेत्रिमी पनि चोखी छौ; अब हामी विवशताबाट उम्किसकेका छौ ।”

छोराछोरी ठूला भए । मितव्ययिता र कायेसम्पन्नताले जीवन सुचारू रूपले चल्न थाल्यो परिश्रम नै जीवन ठानेर पहिलेका कुरा सबै बिसी काममा तनमन लगाए दुबै मिलेर । शान्ति भञ्ज्ह हुन पाएन । जीवनरथ चल्यो नेपाली जीवनको क्षेपमा ।

लःया खें सर्ग - छगू अध्ययन

- जनकलाल बैद्य

१. न्ह्य खे

कविकेश्वरी चित्तधर हृदयं (ने. सं. १०२६ ११०२) चवया दोगु सुगत सौरभ महाकाव्या १६ गूगु सर्ग "लःया खें खः। राहिणा खुसिया जःखः चवंगु कपिलवस्तुया बासिन्दा शाक्यत व कोलिय नगरया बासिन्दा कोलियत सिन्हाज्याबलय् थःथःगु बुद्धं वा पिइत खुसिया लः यंकेगु खंय् जूगु ल्वापु शाक्य-कृषि सिद्धार्थ बुद्धं छिना बिउगु खं हे थुगु सर्गया मू खं खः। अश्वघोषया प्रख्यात महाकाव्य बुद्ध चरित व बैद्ध व्याकरण ललित विस्तर सफुती व प्रसाद दुपथ्याः। राहुल सांकृत्यायनया बुद्धचर्या धाःगु सफुती जक (पौ २३४-२३५) थुकिया प्रसंग बःचा हाक्यक "शाक्य कोलिया विवाद" शीर्षक दु। कवि हृदयं उकिया हे लिङ्घंसाय व्व व सर्ग ज्याना त गु खः। सुगत सौरभ महाकाव्यया चरित्र नायकया (सिद्धार्थ बुद्धया) शान्ति दून रूप्य चारित्रिक विशेषता न्ह्यब्बव्यगु कुत या ल्याख जक थुगु सर्गया स्वापु महाकाव्यया मू विषयवस्तु नाप दु। सुगत सौरभ महाकाव्य "लःया खे" (खंय्) शार्षक कुनाः छगू विसकं सर्गयात थाय् विद्या दोगु खंयात कया: जिने. सं ११०२ चौला गा: द खु-हृ ध्यनावलय् महाकाव्य दुने वीररस प्रधान घटना दुध्याके माःगुलि थूगु सर्गयात थाय् विद्यागु धः॥ कना दिल।

२. सर्गया मू खे

व्व सर्गय छखेर वर्षावासं यायगु खंय् भिक्षु संघया सल्लाह साहुति याना चवंगु सुरुह न्ह्यथना जक त गु दुपा मेखेर शाक्यत व कोलियत रोहिणी खुसिया लः वा पिइत थ थ पिनि बुद्धं नि यंकेगु खंय् ल्वापु जुया चवंगु क्यना तल। जातीय अभिमान व थःथः नि कतिलाकेगु कु॑नयतं पिलूगु इमिगु ल्वापु-मि म्हुतु न्ह्यायगु दागादुगु यायगुनिसें शुरु जुयाःपि निगू राज्यया दथुइ ध्यक न्यना वन। निगुलि थासं युद्धया तयारियात। शस्त्र अस्त्र भ्यानाः छेय् छेय् ल्यायम्हत थःथः मां, तता, केहे व कलायाके सर्ग फयाः शीय ख्वाः च्याकाः पिहाँवल रोहिणी खुसिया निखेया सिथ्य लाःगु थासय् शिविर दयकल। निखेरया सेना युद्ध भूमिया वातावरणं उत्तेजित जुया चवन। सेनाध्यक्ष "का नित्वा: ल्हा फक्व" धकाः उजं सेनायात वी जक त्यंबलय् लाक शाक्य-कृषि बुद्ध भगवान् नक्तिनि लूगु निभाः जः नाप शान्तिया ज. हों हों ब्रन खन दयक विज्यात, सेनिकतसे वसपोलयात खनव थ थ गु हृथियार बंय् तयाः वसगोनयात बन्दनायात, भगवान् बुद्धं इमिके छु खंय् ल्वापु जुइ त्यंगु धकाः न्यबलय् लःया ख। ब्रका इमस वसपोयात लिसः विल बाणं रुक्षा ववत्यनपि शत्रुत ब्बन्नासाय्त हान दना वयफु, शान्ति थः यानारि मदां हनाकना बाँलाःपि

१. ...शास्ता भी सवेरे के वक्त लोक को देव, जातिशालों को दखकर... अकेले ही प्राकाश से जाकर, रोहिणी नदी के बीच में आकाश में आसन मारकर बठे जाति वालों ने शास्ता को देख आयुधरख कर वन्दना की...
- बुद्धचर्या, पौ २३५

बन्धु जुइ धकाः भगवान् इमित धर्म उपदेश
न्यंकाःलि खुसिया लः बछि बछि इनाः बुइ वा
पिका विज्याते । अनंलि बुद्ध भगवान् न्यग्रोध
वाटिकाय् स्वला वर्षावास यानाः शाक्यतयृत धर्म
कथा न्यंकु न्यंकु भिक्षु छुना विज्यात ।

३. रस

थुगु सर्ग्य वीर व शान्त रस मूर रसकथं
लुया च्वंगु दुः रोद्र व भयानक रसयात थुकी
वीर रसया उद्दीपक सहायक रसकथं लुइका तल ।
थनथाय्लाक मती तय् मांगु खें, थुगु सर्ग्या
वीर रस चरित्र नायक बुद्ध भगवान् नाप तप्यक
सम्बन्धित मजू । चरित्र नायक बुद्धनाप सम्बन्धित
वीर रस ला सुगत सौरभ महाकाव्यया “बोधि
प्राप्ति” सर्ग्य (पो १८१-१८३) दु । उकी
सिद्धार्थ बोधि प्राप्त याय् मधु तले थःम्ह बोधि-

सिमा चव्य कयागु दृढ आसन द्वार्थिजाःगु
प्रलयकारी आपत्ति विपत्ति वःसां त्वःते मखु धकाः
रति, प्रीति व तृष्णा धाःपि मारगणयात न्यंका
च्वंगु हे चरित्र नायक सम्बन्धित वीर रसया
धात्येंगु दसु खः । उगु वीर रस चरित्र नायकया
आन्तरक मनोबल पक्षया खःसा “लःया खें”
सर्ग्या वीर रस शाक्य व कोलिय (गोण तथा
वर्गीय पात्र) जातिया स्वार्थ व जातीय अभिमानं
पिलूगु वाह्य संघर्षं पक्षया खः । वाह्य संघर्षं
पक्षया वीर रस सिवे आन्तरिक मनोबल पक्षया
वीर रसया थाय् मनोवैज्ञानिक दृष्टि चव्य लाः,
अति महत्व पूर्ण नं जू । वर्थीक विचार याना
स्वय् बलय् सुगत सौरभया थुगु “लःया खें” सर्ग्या
उपादेयता मदु धाय् मजित । कवि “हृदय”
उबलय्या सकल नेपाली जनताया नागरिक जीवन
हनेगु हक हितया निति याय् मानिगु साहसपूर्ण

२. “किस बात की कलह है महाराज ?

“मन्ते ! हम नहीं जानते ।”

“तब कौन जानता है ?”

“सेनापति जानता है ।” सेनापति ने “उपराज जानता है ।” इसप्रकार (एक के बाद एक को पूछते) दासों
कर्मकारों ने पुछने पर कहा

“मन्ते ! पानी का क्षणा है ।”

“महाराजो ! उदक का क्या मोल है ?”

“मन्ते ! कुच नहीं ।”

“क्षत्रियों का क्या मोल है ?”

“मन्ते ! अनमोल ।”

“तुम लोगों को मुकत के पानी के लिये अनमोल क्षत्रियों का नाश न करना चाहिये ।”

तब शास्ता ने यह गाथा मे कहीं—

हम वेरियों मे अवंरी हो बहुत सुख से जीते हैं ।

वेरी मनुष्यों मे हम अवंरी हो विहरते हैं ।

संघर्षयै न्ह्यज्यायत माःगु वातावरण सिर्जना
यायभनं थुगु सर्ग इव महाकाव्यस दुध्याका थकूगु
खः । सकल जनताया हक हितया निर्ति संघर्षया
लैय् पलाः तइपि वीर योद्धाया तुगलय् हि क्वाके
कुगु वीर रस थना तःगु नेपाल भाषाया दकलय्
न्हापगु काव्य सुगत सौरभ महाकाव्य खः; उकी
दुनेया वीर रसं जाःगु सर्गमध्ये नं इव हे “लःया
खें” सर्ग जक हे हि क्वाकी कथंया उदीपन
विभाव, अनुभाव व व्यभिचारीभाव दुगु वीर रस
थना तःगु दु । आः यन थुगु सर्गयै थना तःगु वीर
रस क्ववाला स्वय—

(क) स्थायी भाव—वीर रसया स्थायी-
भाव गुगु भिगु ज्याखैयै लक्ष्य प्राप्त यायत माःगु
दृढ संकल्प व उत्साह विशेष जाःगु चरित्र नायकया
तथा वया पक्षधरतयै मनःस्थिति विशेष खः ।
थुगु “लःया खें” सर्गयै सुं पात्र व्यक्ति विशेष
नायक रूपयै न्ह्यज्याना च्वंगु मदु । शाक्य व
कोलिय निरुलि पक्षं थःथः पक्षधरतयै उत्साहित
यायभनं विपक्षीनाप “ल्वाः बने नु” धकाः सामू-
हिक आह्वान याना च्वंगु इव ओजपूर्ण धापूयात
वीर रसया स्थायी भावया दसु नाले बह जू—

सी माः सी माः छन्हु झी सकले कारण की दूषि

केवल सी मखु तोता वंसा निर्मल कीर्ति छता
कायै मत्य खुसि थें न्ह्याना बनिगू जीवनया ममता ।
वन्यनु वन्यनु झी नं ल्वाः बनेनु नाना शस्त्र ज्वनाः
शत्रुत स्याना वे बाः रुयाना विक्रम झीगु क्यनाः ।

मयायै छुं खैयै झीसं संग्राम सकस्यां न्हायै तयै ?

— पौ २८८

जन्म जुवव प्राणी छन्हु सी जति मासेलि
संसारयै निर्मल कीर्ति त्वःताः सिना बनेगु भि ।
थःपिसं निर्मल कीर्ति च्वनीगु छुं ज्याखैयै यायै
थायै सुं पंगलः जुयाः दं वल धाःसा अथवा उजोगु
निर्मल कीर्ति च्वनीगु ज्याखैयै याके मबीपि वल
धाःसा इमित शत्रु भाःपियाः इपिलिसे पराक्रम
क्यनाः ल्वायै माः । च्वयै पद्यांशं पराक्रम
उत्साह व्यातुक थनेगु कुतः याना तःगु दु । थुगु
सर्गया निरुलि पक्षयाके इव उत्साह शाक्य-कृषि
बुद्ध इमि न्हाःने खने दयकः मवःत्ले सक्रिय जुया
च्वंगु दु । थुगु सर्गया आश्रय पात्र च्वयै च्वंगु खै
न्वनाना च्वंगु पक्षयात नाले बह जू । कवि
“हृदयं” शाक्य अथवा कोलियमध्ये गुगु छग्या
पैं मलिसे कीर्तिमय जीवन हनेत पराक्रम क्यनेमाः
धयागु सन्देश तटस्थ जुसें न्यका दीगु खः । ने. स.
१०५६-१०६६ दुने नेपालयै प्रजातन्त्र पलिस्था
जुइकेया निर्ति जुया च्वंगु सर्गयै सकल नेपालीं
क्यने मानिगु सामूहिक पराक्रमयात लक्ष्य यानाः
कवि उकर्थं आह्वान याना थकूगु खः ।

(ख) आलम्बन विभाव — भिगु नियत
दुम्ह चरित्रनायकं थःयागु भि ज्याखैयै पंगलः जुयाः
द वःगुलि क्वत्यले मानिम्ह शत्रु पक्ष वीर रसया
आलम्बन विभाव जुइ । थुगु सर्गयै शाक्य व
कोलियमध्ये गुगु छगू पक्षयात कवि स्पष्टतः
आलम्बन विभाव रूपयै थने हःगु मदु । बरू इमिसं
ला छगू पक्षं मेगु पक्षयात थःथःगु पराक्रमं
क्वत्यले गु तातुना च्वंगु खने दुगुलि इपि थवंथवयै
प्रतिद्वन्द्वी जुया च्वंगु दु । उकि थुगु सर्गया छगू
पक्षया मिखायै मेगु पक्ष थःविपक्षी (शत्रु) अर्थात्
आलम्बन विभावकथं न्ह्यलुया च्वंगु खने दु ।
तःम्ह मछिसिया हक सुख सुविधा त्यला कायेगु
तक्यनाः थः जक आपालं कतिलाकेगु स्वइपि

अभिमानी व शक्ति मातृय जूपि सामन्तवर्ग
विशेषयात कवि थुगु सर्गय् आलम्बन पात्र परि-
कल्पना यानातःगु प्रतीत जू वः ।

(ग) उद्दीपन विभाव—चरित्र नायकया
(विपक्षी) शत्रुतसें याइगु मंभि मनि ज्याख्यं व
इमिगु ग्याः चिकु पहचह विशेष वीर रसया
उद्दीपन विभाव खः । थुगु सर्गय् कवि हृदयं गुणु
पक्ष विशेषयात प्रत्यक्षतः गुणु पक्षया (विपक्षी)
शत्रुपक्ष धकाः न्हावया मतः थें (विपक्षी) शत्रु
पक्षया कुकृयया वर्णन ताहाकः जुइक याना तःगु
नं मदु । कवि ला थुजागु प्रसंगया उद्दीपन विभाव
छगू हे कलात्मक वाक्यं तटस्थ जुसें थथे थनेगु
कुतः याना थकूगु दु—“भीरुतय् मन ज्वीक
भूकम्पं धरा थें कम्पित ।” अब वाक्यस (विपक्षी)
शत्रु पक्षया पुचलय् आश्रय अर्थात् चरित्र नायकया
पक्षं भुखाय् ब्रय्का बित्तगु स्थिरि इपि ग्यानाः
थुरर खाना च्वंगु भाव लू । अब खनाः आश्रय
पात्र अर्थात् चरित्र नायक व वया पक्षधरतय्
उत्साह रुन दुर्गच्छि देजाया वल । थुकथं भयानक
रस अब सर्गय् वीर रसया उद्दीपक सहायक रस
कथं लुइका तःगु हिसि दुगु काव्यमय दसु खः ।
मेमेगु सर्गय् थें थुगु सर्गय् नं कवि व्यभिचार
विभाव (अन्तर्गत लाइगु स्मृति व गर्वया माध्यमं)
रस उद्दीपन याय्गु ग्वसाः ग्वया तःगु नं स्यल्लाः
जू । थन थुमिगु छुं दसु न्हावय्गु उचित जुइ
ताया । बुद्धया जीवनी व दर्शनया मूः विषयवस्तु
जुया च्वंगु महाकाव्य जूसां कवि “हृदयं” रामायण
व महाभारत थें जाःगु काव्यया आदर्श वीर
वीरांगना पात्रतय् पराक्रम लुमके बिया युद्धय्
साइत याना वने त्यंमह भाःतयात खड्ग लःल्हाना
बोगु ज्याय् ग्वाका च्वंगु अब धापू दु—“अभिमन्युं
महायुद्धे छ्वःगु लुमकि उत्तराः । अस्त्र शस्त्र

बिया: अय् हे मेवनाद मुलोचनां । अब सिवें नं
अङ्ग याकनं उत्साहित याके फुगु उद्दीपक प्रसंग ला
वीर जातीय स्वाभिमान थना बीगु मनोवैज्ञानिक
धापू थुगु दनि—

वीरतय् म्हायमचा हानं वीरतय् भौमचा छिपि
जुयान अब मिजंतय्त याय् त्यना हीन गय् चुपि ।

थ न्हाःने अथवा ल्यून्य न्हाथाय् ज्वी थव्यु थःपति
मगल कामना याना: म्वानाः च्वनीम्ह खः सती ।
तय् मलो छिमिसं मोह प्रेम वस्त्रस पोचिनाः
प्रेम खः भाःतया निति म्वाय्गु हे खव्बि धाः त्वनाः ।
मुःकाः ति लिपतय्यात सिल्यमाः खव्बि धाः लुनाः
भाःतपि वेबलय् त्याहां रिपु—हि म्याःगु खँ ज्वनाः ।

— पौ २६० ।

युद्धय् वनेत माःमाःगु शस्त्र अस्त्र व वस्तं
पुःके बी धुनानं छम्ह मिसां थः भाःतयात छुच्छु
शंकां छुछु हार्दिक मायामोहया कारणं चुपि
लहाःती लःल्हाना मविउसे मिखा दंक खव्बि तया
च्वंगु खनेवं माजुम्हस्यां च्वय्या खँ त्वायवं तिनि
व मिसां चुपि थः भाःतयात लःल्हाना बिल ।
माजुम्हस्या धापुती वीर वीरांगना जातिया
परम्परागत त्याग, सतीत्व, प्रेम व देश भक्ति
भाव इला तःगु दु । थः भाःतयात थःगु माया
मोहया वस्तय् जक पोचिनाः गनं पिमछोसे
न्हाच्याना च्वनेवं हे मिसां थः भाःतयात धात्थेया
माया याःगु जुइ मखु । थः भाःत परिवार, जाति
व देशया सुरक्षा जुइकीगु ज्याख्यं यायत गनं वने
त्यनीबलय् इमिसं ज्याख्यं तिप्यंकाः लिहाँ वय्
फ्यमाः धकाः बिदा बिया छोय्माः । थुजाःगु
व्यवहार हे कलातं भाःतयात याःगु धात्थेया प्रेम
जुइ । युद्धय् वने त्यम्ह भाःतया न्हाःने दक्षं फुक्क

ख्ववि हायकाः ख्वया क्यनेया सिवें युद्धय् शत्रु
 संहार यानाः शत्रुया हि भ्यागु खड्ग प्याखं
 हुइकाः युद्ध विजया हर्षं प्रकट यानाः थः भाः त
 लिहां वइबलय् थः नं हर्षं प्रकट यायत ख्ववि
 भचा त्यंकातय् भि । थः पिनिगु हर्षं ख्ववि शत्रुया
 हि भ्यागु खड्ग सिले थें जुइ । वीरया कलात
 याय् बहगु ज्या थुजागु जकं खः । युद्धय् वने
 त्यंपि थः देशया वीर योद्धां अवश्य न शत्रु संहार
 यानाः वइ धकाः न्यका तःगु थव ओजपूर्ण वाणी
 अतिकं उत्साह वर्द्धक जू युद्धय् वने त्यम्हसित
 जग-कामना यासें मां, तता, केहें, क्लाः व
 मेमेपि थः थितिपिसं सगं ल लहाइगु गो सगं व
 धो सगं लःलहाइगु) नेवाः जातिय संस्कृति
 न्ह्यावया तःगु नं प्रेरणादाक जू । थजागु सग
 कया कयालिसे देशया ल्यायम्ह योद्धात थःगु
 जातीय हक हितया निर्ति युद्धय् वनेत—
 वीर यानं वीर हृदये शौर्यं बल क्षुद्रुग वया
 व्याकक वीरत चुपि लुनाः थःथःगु छेँय् पिहाँवल ।

(पौ २६०)

थुपि लैँय् न्ह्याना च्वंबलय् मालको रागया
 आजरुर्ण मंगोत धति लिसे निसें वीर रम प्याखं

३. सुगत सौरभय व रातुल मांकृत्यायनं त्रुद्धचयोय् न्ह्यावया यकूगु थुकिया दृश्य लना स्वय् बह जू ।

सूर्यनाप अज्याथाय् शाति रश्मि ह्वलाः ह्वलाः
 लूगु खन काषाय वेष्टित शाकयश्चिसि मुसुहं न्ह्ललाः ।

ल्वायगु आज्ञा बीगु लोभन अन व सेनाध्यक्षतय्
 लात योद्धातय् गु नं फुक पूर्ण ध्यान तथागते
 शस्त्र तोताः यात अमिसं बंदना श्रद्धा तयाः ।

(पौ २९३)

हुया च्वन धकाः कवि याना दीगु कल्पनां देशया
 ल्यायम्हतय् नुगलय् वीर रस सचार यायगुली
 सक्षम जू रोहिणी खुसि सिथय् च्वगु युद्धभूमि
 मुना च्वंपि निगुलि पक्षया सशस्त्र सेनिकतय्
 रोद्ररस दन दन च्याना च्वंगु ख्वाः, थःथः शत्रु
 पक्षयात सिधयके तातुना तुलबुल धाया च्वंगु
 पहचह व युद्ध भूमिया सनसनीपूर्ण वातावरण नं
 (पौ २६१. सुगत सौरभया) युद्धवीर रसयात
 माःगु ल्वःगु उद्दीपन विभाव व अनुभाव खः ।
 थुपि हे जवलं ता:लाना च्वंगुलि थुगु सर्गय् वीर
 रस लुया च्वंगु खः ।

शान्त रस—ध्व सर्गय् शाकय व कौलिय
 निथोया दथुइ थःथ गु हक हितया सरक्षण तातुना
 अपायजिक ग्रवाः ग्रवया त गु युद्ध नं निगु पक्षयां
 सेनानि थःथ. सेनिकतयत “का नित्वा लहा फक्व”
 धकाः आदेश वियाः युद्ध शुरु याय् मलावं हे
 शाकय ऋषि-बुद्ध भगवान्या शान्त व सौभ्य
 व्यक्तित्वया जः अन लुइवं मती मखना थें युद्ध
 कोदलै थव दृश्यं पराक्रम व्यना युद्ध त्याके
 तातुना च्वंपिनि आकांक्षाऽ च्वापुं दाया विउ थें
 मयग पुगु अनु ग्रव ज्वर फु शान्ति व अहिसाया

शास्ता भी सवेरे के वक्त लोक को देखते, जाति वालों को देवकर... प्रकेले ही आकाश से जाकर, रोहिणी
 नदी के बीच में आकाश में आसन मार कर बैठे । जातिवालों ने शास्ताको देख, आयुध रखकर बन्दना की...

प्रवर्तक शास्त्रा बुद्ध भगवान्‌या अनन्त प्रभाव शक्ति व अजेय तकं शक्तिया उवलन्त सजीव दृष्टान्त कवि हृदयं न्वाचयाका थकूगु खः । सुगत सौरभया “महाभिनिष्क्रमण”, “यशोधरा”, “कपिलवस्तुस भगवान्” व “सुन्दर नन्द” शीर्षकगु सर्गया शृंगार रस बुलुहुं शान्तरसरिखे क्वसासां अन्ततः शान्तरसय् विलीन जुया वना च्वगु दुसा थुगु “लःया खें” शीर्षकगु सर्गय् धाःसा शान्तरसया आश्रयपात्र शाक्यकृष्ण बुद्धपती मखना थें न्व्यलुगुलि शाक्य व कोलियत् दथुइ स्वार्थ-हितया निर्ति जुइत्यंगु हिसात्मक युद्ध शाक्य बुद्धया मानव पक्षीय तक बलं क्वत्यला विउगु दु । “बोधिप्राप्ति” शीर्षकगु सर्गय् धर्मवीर चरित्र नायक जुया च्वम्ह सिद्धार्थ थुगु सर्गय् अजेय शान्ति वीर चरित्र नायक च्वंगु खने दु काव्य शास्त्र आःतक धर्मवीर, दयावीर, दानवीर व युद्धवीर^५ धकाः वीर रसया उपभेद क्यना तःगु खने दु । थुगु सर्गया चरित्र नायक बुद्ध भगवान्-यात शान्ति वार नायक धकाः नालेबलय् शान्ति वीर छगु नं वोर रसया न्व्यागूगु उपभेदया ल्याखय् दुर्ध्याके बह जू । थुकिया दसु प्राचीन काव्यस (रामायण महाभारत इत्यादिस) यक्व धोदू । निगूगु विश्वमहायुद्ध ताक्य उकी संलग्न जूपि यक्वं राष्ट्रया धनजन क्षति जूगु तथा अमेरिकाया अणुब्रम प्रहारं हिरोसिमा ध्वस्त जूगु कुपरिणामं यानाः विश्वया राष्ट्रत मानवीय सह-अस्तित्वया संरक्षणया निर्ति छप्पं जुइमाः धयागु चेतना उवलय्या प्रबुद्ध ल्यायम्हतयके लुल । जेन्य लाना च्वंम्ह नेपालया छम्ह कवि नं ध्व खय् थःगु स्वस्थ

भावना हूलेगु थःगु कर्तव्य भा; पिया दिल । कवि चित्तधर हृदयं सुगत सौरभ “लःया खें” सर्ग थुगु रूपय् छुना दीगु न विश्व स्थिति सुधारया खैय् थःगु भाव द्यछायगु कर्तव्य हना दीगु निर्ति खः । ने. स. १०६५ दंया हॉलिपून्ही खून्ह (उक्थ ई. सन्या १६४५) च्वय् सिधयकाः दीगु थुगु सर्गय् उवलय्या नेपालया बुद्धिजीवीतय् शान्तिवादी विचारया प्रतिनिधित्व जूगु दु । ध्व सन्दर्भय् लुमके बहगु व गौरब ताय् बहगु खें ध्व दु—ध्व सर्ग च्वय सिधयाः च्याला ति लिपा हे संयुक्त राष्ट्र संघ पनिस्था जूगु जुल । ध्व छगु संयोगया खें खः । विश्वया कुक्क प्रबुद्धतय शान्ति व सह-अस्तित्वया विचार छप्पं जूगुया नं निगु लिजः खः ।

थुगु सर्गय् अपायजिक रवसाः रव गु युद्ध मजुवं सामयुम जुया वगुलि थुनी सुं नं युद्धवीर चरित्रनायक कथं न्व्यलू मवल । अन्ततः सुगत सौरभ महाक व्यया चरित्रनायक हे थुकी शान्ति वीर नायक जुया दं व गु दु । थथे जुया हे तिनि थुगु सर्गय् सिद्धार्थ बुद्धया प्रत्यक्ष स्वापू खने दत । थुगु सर्गया शान्तरसया आश्रयपात्र न शाक्य-कृष्ण बुद्ध खः । नरसहारकारी सशस्त्रयुद्ध मानवीय सह-अस्तित्वया पक्ष लिना दिका बिउगुलि गुगु चित्त शान्ति जुल व हे स्थिति थुकिया स्थायी भाव खः । शाक्यमुनि बुद्ध खनेवं शाक्य व कोलिय निगुलि पक्षया सेनां वसपोलप्रति श्रद्धा भक्ति भावं थःगु हथियार बैय् तयाः वसपोलयात वन्दना याःगु थुकिया अनुभाव खः । वसपोलप्रात इमिगु भक्ति व वसपोलया धर्म उपदेश व्यभिचारी भाव

५. सत्यवत तिह, डा., (सम्पा) विश्वनाथ कविराज प्रणीतः साहित्य दण्डः, (बाराणसीः चौखम्बा विद्याभवन, सन् १९६३), पी २५७ ।

खः । यौं कन्हया अशान्त व संकटापन्न विश्वया
स्थितियात थःथः कतिलाकेगु स्वयाजूपि मनूनय
लवायेगु प्रवृत्तियात वसपालया एव शान्ति सन्देशं
मानवोय सह-अस्तित्वयात लं क्यनी—

अर्थं धर्मया निर्ति छुड़ु माः सम्यकरूपं ध्वीकाः
द्विमिसं शान्तिं पूर्णं उपय यायमा प्रयत्न सीकाः
छाय धाःसां वाणं त्याकापि वेषु दनानं हानं
परम् गुरी शान्तिं त्याकारि अकृत्रिम मित्र सदानं ।
उक्ति वीरणि ! अश्रय मविस्य दुष्ट भावनायात
शान्तिं मार्गया ल्यूल्यू बनेमाः यश सुख नित्तां कायत
कारण न्हित्यं ल्वा जक ल्वानाः सिति मेपि नाप
धर्मं नं दै छुं अथवा सुख हे केवल मनया ताप ।

— पौ. २६४-२६५ ।

युभनं एव सगंये कवि केशरी चित्तधर
हृदययाके छगु विश्व शान्तिप्रय राष्ट्रया प्रबुद्ध
नागरिकयाके विद्यमान जुइगु मानवीयता व
विश्व शान्ति तथा मानवीय सह-अस्तित्व भावना
दया च्वगु स्पष्ट जू वः । युक्ति वय्कःया हृदयया
विशालता वय धायमाः । वय्कःया सुगत सौरभ
महाकाव्यया छताजि तःजिगु देन विश्व शान्ति व
मानवीय सह-अस्तित्वया प्रबद्धं न निति वंचारिक
देनया नाप नापं मेगु, यगु हक हितया निति
मालोदनय जानोय राष्ट्रिय स्वाभिमान व पराक्रम
बनेगु निति याना तगु राष्ट्र भावनां जागु
ओजपूर्ण आह्वान खः । अस्तु ।

ने. सं. ११०२ ग्रला गा: २

प्रार्थना जिगु महामानवयाके

मनया धुकुती तयाः छन्त,
यायत् स्वय् पूजा पूजनीय धकाः,
पूजाया सामान थन तनावनी तर ।

ब्यु ज्ञानया मिहवा जितः,
यानाः बन्द मनय् तय् क्यकाः ॥

शब्द शब्दय् तयाः छन्त,
यायत् स्वय् जप जपनीय धकाः,
नां छंगु नाया वानी तर ।

ब्यु ध्यानया कण्ठ जितः,
जपयानाः 'बुद्ध'—म्ये हाल फ्यकाः ॥

मनया किनाय छायपियाः छन्त,
स्वयत् स्वय् छ दशनीय धकाः,
दूस्यत छगु बुलुया बनी तर ।

ब्यु प्रज्ञाया मिखा जितः,
म्हसिकाः छन्त मिखाय् तय् फयेकाः ॥

मालाः ल्ययाः छंगु उपदेशयात,
न्यनेत् स्वय् धवं श्रवणीय धकाः,
सः पिमजवय्कं थन तनावनी तर ।

ब्यु दिव्यश्रोत हे महामानव !
जितः ॥

न्यनाः स्थूलशब्द युइका तय् फयेकाः ॥
ब्यु अनन्त एव कँकाल मुक्त जुइकाः ॥

बुद्ध स्थूला थे

१. 'पालि' शब्दया दकलय न्हापां व्यापक प्रयोग आचार्य बुद्धघोष (प्यगृग्-न्यागृग् शताब्द ईसवी) या अटुकथा व वया विषुर्द्ध मग्गय जूगु दु ।
२. 'पालि' व 'संस्कृत' निगुलि मध्यकालीन भारतीय आर्य भाषा खः ।
३. भगवान् बुद्ध विया विज्या गुगुलिन उपदेश दु व फुक मौखिक जक खः ।
४. स्वंगृगु महासंगीति सम्राट् अशोकया पालय बुद्ध परिनिवर्ण जुयाः २३६ दि लिपा पाटलि- पुत्रया अशोकारामय् जूगु खः ।
५. देवपुत्रपिगु न्ह्यसःया लिसः वियाः भगवान् बुद्ध देवदत्त संयुतय धेविज्यागु दु, 'सुख-प्राप्तिया ल्लगू जक उपाय काधत्याग व सत्संगति खः ।'
६. बुद्ध उपदेश दुगु खँ पालिसाहित्ये 'धम्मपद' स्वया. मेगु बांलागु संग्रह मदु । थुकिया नैतिकदृष्टि गुलि गम्भीर जू उलि हे थ्व प्रसादगुन बिलिबिलि जाः ।

The Hon Editor,
The Aranya Bhoomi Magazine,
Kathmandu, Nepal.

Dear Sir,

I have much pleasure to acknowledge the receipt of "The Aranya Bhoomi Magazine" recently per kind favour of the B. A. C. Office of Kathmandu which contains the Biography of the Late Venerable Mahasi Sayadaw of Burma.

It is gratifying to note that in Kathmandu, such an Organization

like yours exists & publishes the only Buddhist Monthly Magazine in whole of Nepal.

Your Organization's aims and objectives of instilling national consciousness and encouraging the dissemination and propagation of Buddhism in Nepal are indeed noble pursuits.

May I congratulate and wish you all success in your noble endeavours.

Yours in the Dhamma,
Dr. Ba Glay,
Vice-President,
Buddha Sasana Nuggaha Organization

सुन्पादकीय

धर्मको कुरा

आफूलाई नपरी मानिस चेत्दैन । आफ लाई रेपछि चेतेर अकस्मात् सहारा लिने कुरा देवताको नाउँ हो । मानिस देवताको नाउँ लिनु लाई ने धर्म सम्झन्छन् वास्तविकरूपमा धर्म भनेको शुभकार्य हो । पवित्र र स्वच्छ मन, वचन र कमले गरिने एक प्रशारको काम ने वास्तविक काम हो । त्यसमा पनि अपनो र अळ्को समेत भलो हुने काम शुभकार्य हो ।

आज स्वार्थपरकता, अन्धविश्वास र देखावटी ढोगले जरो हालेको छ । यसले गर्दा दुःख र प्रशान्ति जतातै व्याप्त भएको छ । यी प्रतिकूल व्यवहारलाई पन्द्याएर अरुलाई पनि

आफने दुःख सुखको सहभागी सम्झेमा शान्ति व्यन्ति व्यक्तिमा छाउँछ । व्यक्तिको शान्ति भनेकै विश्वको शान्ति हो ।

बुद्धको धर्म भनेको पनि काम कुरा राम्रो गर्नु हो । यसेले धर्मात्मा हुन चाहने कुनै पनि व्यक्तिले आचरण व्यवहार राम्रो गरी कर्ममा उत्तर्णे गर्नुपर्छ सदाचार र कर्मवादलाई आनन्दभूमिले धर्म भनेको छ । पूजाआजालाई मात्र मान्ने कुरा मा अनदभूमि विश्वास राख्दैन । यही धर्मको कुरामंग सम्बन्धित लेख रचना प्रानन्दभूमिले लेखकवाङ्वाट प्राप्त हुने आशा राखेको छ ।

बुद्धवाणी

पुष्प, धूप, दीप र नैवद्यले पूजा गर्दैमा तथागतलाई सत्कार र पूजा गरेको ठहरिदैन । जसले धर्म अनुसार आचरण गर्छ उसेले तथागतलाई पूजा गरेको ठहरिन्छ ।

मेरो परिनिर्वाण पछि मेरो शरीर पूजा गर्नेमा टाउको नखपाउनू । जुन मार्ग मैले देखाएको छु, त्यसै अनुसार चल्ने कोशिश गर्नू ।

- महापरिनिर्वाणसुत्त

श्रीष्ट गणपति पूजा

पदाधिकारीको हेरफेर

आनन्दकुटी विहार गुठीको कार्यकारिणी समितिको पदाधिकारीमा हेरफेर गरिएको छ । ५.५ वर्षमा हेरफेर हुने पदाधिकारीमा यस पटकको कार्य समितिमा अध्यक्ष मिक्षु अश्वघोष, उपाध्यक्ष रत्नबहादुर बज्राचार्य र सचिव मिक्षु मैत्री रहनुमान्देको छ । यस अधि अध्यक्ष, उपाध्यक्ष र सचिवमा क्रमशः मिक्षु महानाम, इच्छाहर्ष बज्राचार्य र तीर्थनारायण मानन्धर हुनुहुन्थ्यो । अरु सदस्यमा मिक्षु अनिश्चल, मिक्षु कुमार काश्यप, मिक्षु महानाम, न्हुदेबहादुर बज्राचार्य, भक्तिलाल थेठ, तीर्थनारायण मानन्धर, पूर्णकाजी तुलाधर, माइकाजी रंजित, इच्छाहर्ष बज्राचार्य र बेखारत्न सिखोकार हुनुहुन्थ्य ।

२०२९ सालमा स्थापना मएको त्यस गुठीको संस्थापक मिक्षु अमृतानन्द हुनुहुन्थ्य । अहिले त्यस गुठीमा ४० जना आजीवन सदस्य छन् ।

जम्बुद्वीपबाट पाल्नु भएका प्रोफेसरको मिक्षुत्व ग्रहण

भारतको उत्तर प्रदेश स्थित श्री सम्पुर्णनन्द संस्कृत महाविश्वविद्यालयको पालि तथा बौद्ध दर्शन विभागका डीन महापण्डित श्री जगन्नाथ उपाध्यायज्यु गत अक्टोबर २४ तारिखका दिन श्रीलंकाको कडवत सूरिगम प्रदेश स्थित श्री नागार्जुन विद्यालयमा मिक्षुत्व ग्रहण गर्नु भएको

छ । वहाँ कट्टर ब्राह्मणकूलको पण्डित तथा पुरोहित पनि हुनुहुन्थ्यो ।

हिन्दू भक्तजन ५०० जनाको धर्म परिवर्तन

केही महिना अगाडि आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भूको विशेष निमन्त्रणामा नेपाल पाल्नु भएका सांचि र कोलम्बो महाबोधी सोसाइटिका अधिपति पूज्य H. प्रज्ञातिस्स महानायक महारथवीर नेपालमा केही दिन रहनु भै भारत तर्फ धर्मदूत कार्यको लागो जानु भएको यिथो ।

भारतको हैदराबाद शहरमा वहाँ जानुहुँदा वहाँको समक्ष ५०० जना हिन्दूजनहरूले त्रिशरण सहित पञ्चशील ग्रहण गरी बौद्धधर्म अपनाएका छन् । नव बौद्धहरूको आग्रह अनुसार उक्त ठाउंमा एउटा बौद्ध विहार बनाउने निर्णय भएको छ ।

शुभजन्मोत्सव परिचाण पाठ

गत कार्तिक २२ गते श्री ५ बडामहारानी ऐश्वर्य राज्य लक्ष्मी देवी शाहको ३४ औं शुभजन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा थकाली अनगारिका (मिक्षुणी) विरती तथा अन्य अनगारिकाहरूद्वारा मौसूफको सुस्वास्थ्य र दीर्घायुको कामना गरी परिचाण पाठ गरियो ।

विश्व मैत्री संघ महिला शाखा स्वयम्भू छाउनीमा आयोजित धार्मिक कार्यक्रममा संघका अध्यक्ष श्रीमती

केशरो बच्चाचायं तथा सचिव डा. श्रीमती चन्दा शाक्यले
मौसुकमा सौभाग्य तथा दीर्घायुको कामना चढाउनु भयो ।

१४ औं विश्व बौद्ध सम्मेलन

विश्व आत्मसंघको १४ औं साधारण सभा आगामी
१९८३ डिसम्बर महीनामा २ तारिख देखि ११ तारिख-
सम्म ईन्दोनेसियामा हुने भएको छ । उक्त सम्मेलन
ईन्दोनेसिया गाबुन्गान धर्म बौद्ध संघको निमन्त्रणामा हुने
समाचार छ ।

ॐ ॐ ॐ आनन्दकुटी विहार गुठीया शिर्देशु वार्षिक सभा

थब बंगु विक्रम सम्बत् २०३९ कातिक ७ गते
आइतबार खुँहु आनन्दकुटी विहारे, गुठीया कार्यालयस
गुठीया संस्थानक भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरया
सभापतित्वे वार्षिक सभा जुल ।

सर्वप्रथम गुठीया कर्मठ अवैतनिक सदस्य सचिव
श्री तार्थनारायण मानन्धरं गत साले जूगु गुठीया कार्य-
विधियाबारे छोटकरी मौखिक रिपोर्ट न्याकार्दिल ।

गत बर्षे काठमाडौँस्थित थाई इन्टरनेशनल एयर-
वेसया मैनेजर श्री प्रसाद व एयरपोर्ट मैनेजर श्री सुवाट-
पिनियाखे भक्तिरूपक जूगु कठिन उत्सवले भिक्षु अमृतानन्द
महास्थविरयात प्रदान याःगु ७०,५००।- व गुठीया बचत
खातां ५५,५००।- लिकया जम्मा १,२६०००।- (एक
लाख छब्बीस हजार) खाका गुठीया मुद्रित छाताय जम्मा
याना नेपाल बैंक भोटाहिटि जम्मा याना वियेधुंकुगु
सूचना वियादीगुयात सभां सर्वसमर्ति अनुमोदन याना
वय्कयात हार्दिक धन्यवाद याना साधुवाद बिन ।

आनन्दकुटी विहार गुठीया निगु उद्देश्यमध्ये छगु

जुयाच्छवंगु बौद्ध ग्रन्थया प्रकाशन सम्बन्धे वय्कनं बंगु बर्षे
गुठीयापाखे न्यागु पुस्तकत प्रकाशित जूगु खे कनादिल ।
प्रकाशित जूगु खये—

- (१) नेपालमा येरवाद बुद्धधर्मको संक्षिप्त इतिहास,
- (२) A Short History of Theravada Buddhism in Nepal,
- (३) संक्षिप्त कथातहित धर्मपद,
- (४) बुद्धकालीन महिलाहरू भाग-२
- (५) धर्मपदटुक्या प्रथमभाग द्वितीय संस्करण ।

उपरोक्त प्रकाशनमध्ये संक्षिप्त इतिहास प्रकाशनार्थ
सम्पूर्ण भ्रायिक सहायता वियाबिज्यापि श्री धर्मबीर
नरेशबीर शावप, सेन्ट्रल होटल; सोर्ट हिस्टोरी प्रकाशनार्थ
सम्पूर्ण भ्रायिक सहायता वियादीमह श्री भक्तिदास श्रेष्ठ,
लाजिम्पाट; संक्षिप्त कथा सहित धर्मपद प्रकाशनार्थ
सम्पूर्ण भ्रायिक सहायता वियादीमह श्री मोतिलाल
शिल्पकार, यलयात तथा थाई कठिन उत्सवे नकेतवंके याना
सहमारी त्रुयादीपि व बाज हया रङ्गः धय्का दीर्घि
सकल सहयोगीदिन नं थब सभां हार्दिक धन्यवाद याना
साधुवाद विया तुष्णानुमे इन याःगु दु ।

न्यादेपा छको गुठीया कार्यकारिणी समितिया
ल्यजा ज्वोगु विधानक्यं थुगुसिया वार्षिक सभाय निम्न
फिस्वम्ह सदस्यपिनि न्यगु कार्यसमितिया ल्ययेगु ज्यानं
सुसम्पन्न जुल ।

आनन्दकुटी विहार गुठी संस्थापन यानाबिज्याःबले
विधाने अन्तरगत याना संस्थापक भिक्षु अमृतानन्द
महास्थविरं आजीवन कार्यकारिणी समितिले तथा
विज्यापि गुम्ह सदस्यपि बाहेक मेर्पि प्यम्ह न्हूपि सदस्य-
पिनि ल्यज्या नं जुल ।

कार्यसमितिया आजीवन सदस्यपि (१) भिक्षु
अनुरुद्ध महास्थविर, (२) भिक्षु अश्वघोष, (३) भिक्षु

आनन्दभूमि

कुमार काश्यप, (४) श्री नृथेवहादुर बज्जाचार्य, (५) श्री मत्किलाल श्रेष्ठ, (६) श्री तीर्थनारायण मानन्धर, (७) श्री रत्नबहादुर बज्जाचार्य, (८) श्री पूर्णकाजी तुलाधर, (९) श्री भाइकाजी रंजितकार। नृष्टि ४८— (१०) मिश्र मैचो, (११) मिश्र महानाम स्थविर, (१२) श्रो इच्छाहेव बज्ज चार्य तथा (१३) श्रो वेदारत्न तुलाधर।

गुठीया विधानकथं उखुनुहे चंगु कार्यसमिति या बैठकस निम्न व्यक्तिपि क्रमशः मिश्र अश्वघोष स्थविर अध्यक्ष, श्री रत्नबहादुर बज्जाचार्य उपाध्यक्ष व मिश्र मैचो सचिव निर्वाचित जुल।

शद्ग्रादान

श्री सत्यनारायण मानन्धर वटु ये-	४००।-
श्रीमती मीना शोभा शाक्य ये-	१०० -
कथोमाँ मखे	९०।-

आजीवन सदस्य

१०५।— ल्हावं विया बनेपा ध्यानकुटी विहारया आजीवन सदस्य जुया दीपि—

१२० श्री रामकृष्ण खाद्यभोय दछुःल भोत	
१२१ श्री हरिकृष्ण प्रजापति भोलाखा टोल भोत	
१२२ श्री बुद्धकाजी खि मानन्धर तीन दुबात भोत	
१२३ श्री कृष्णमत्त खप वदलांत्वा भोत	
१२४ श्रीमती तुलसीमाया नकर्मि तीन दुबात भोत	
१२५ श्रीमती हेरामाया नकर्मि तीन दुबात भोत	
१२६ कल्पना शाक्य त्रिभुवन पाक भोत	
१२७ अनोजा अनगारिका धर्मकीर्ति	
१२८ चन्द्रदेवी बवादों (खेत्रपाटी) ये-	

२०३९—२०४० या आनन्दकुटी विहार गुठीया बजेट

यहे कार्तिक २७ गते शनिवार २०३९ स चंगु आनन्दकुटी विहार गुठीया कायंलसिनिस ब्रिक्कम सम्बत् २०३९ २०४० या लागि निम्न प्रकार ८४,५०० या बजेट सर्वसमर्ति स्वीकृति जुल।

(१) आनन्दभूमि मासिक पत्रिकायात अनुदान लये ५०० दरं दच्छिया	६,०००।—
(२) आनन्दकुटी विहारयात अनुदान लये ६०० दरं दच्छिया	७,२००।—
(३) आनन्दकुटी सेवकपिन्त लये १४० दरं दच्छिया	१,६८०।—
(४) टेलिफोन लये १३० दरं दच्छिया	१,५६०।—
(५) धर्मप्रचार लये ६०० दरं दच्छिया	७,२००।—
(६) प्रकाशन	३५,०००।—
(७) स्वास्थ्य उपचार लये ५०० दरं दच्छिया	६,०००।—
(८) धर्मालोक जथन्ति	१,०००।—
(९) निर्माण तथा मरमतसम्भार	१५,०००।—
(१०) अतिथि सत्कार	१,२००।—
(११) आफिस मसलन्द	१,२००।—
(१२) भेषजी आउने	१,४६०।—

जलपान दान

दिवंगत पिता दिलोमान शाक्यया पुण्यस्मृतिस गत कार्तिक २४ गते आनन्दकुटी विद्यापीठे ध्यानसिविरे चंगुपि सकल साधकत व संचालक वर्गपिन्त श्री तुलामान शाक्य जलपान दान याना विज्ञाप्त जुल।

जन्मर्दिया लसताय् दान

कार्तिक २६ गते यःगु जन्मर्दिया लसताय् बनेपा
मिक्षु तालिम केन्द्र ध्यानकुटीयात रु. ४०१। श्री वृषभान
ताम्राकार महाबौद्ध येपाखे प्रदान याना दीर्घुलि ध्यानकुटीं
सुस्वास्थ्य व दीर्घायु कामना याःगु दु।

श्री सत्यनारायण मानन्धर आदि चर्चित सहयोगी-
पित्त नं ध्यानकुटीं कृतज्ञता प्रकट याना मंगल कामना
याःगु दु।

अनुदान

ध्यानकुटी मिक्षु तालिम केन्द्रयात लय्लय्पत्ति
अनुदान विद्या दीपिनिगु नां थथे—

आनन्दकुटी विहार गुठी लय् २००।- दरं आश्विन, कार्तिक	४००।-
धर्मकोर्ति विहारया उपासक उपासिकापि कार्तिक	२५०।-
ध्यानकुटी दायक सभा, कार्तिक	२००।-
ध्यानकुटी दायक सभाया उपाध्यक्ष श्री तुलसीदास श्रेष्ठ १००।- दरं कार्तिक, मंसिर, पुस तकया लागी	३००।-
ध्यानकुटी दायक सभाया कोवाध्यक्ष श्री ज्ञानकाजी शाक्य, कार्तिक	५०।-
सदस्य श्री नारांभक्त नर्कमि, कार्तिकनिसे पुस तक	३००।-
सदस्य श्री विष्णु प्रसाद मानन्धर, कार्तिक	२५।-
सुश्री गुजेश्वरी बहित्वा:, कार्तिक	२०।-
श्री भीमबहादुर मासंगलिल, कार्तिक	५०।-

महापरित्राण

नेपाल सम्बत् ११०३ न्हूदेया लसताय् थ्वहे मंसिर
४ गते सकसितं भि ज्वीमा धकाः मंगल कामना याना
भोत्या चन्द्रकोर्ति विहारे श्री भक्त मानन्धरया धढाँ मिक्षु
संघपाखे अहारात्री महापरित्राण पाठ जुल ।

बहनि ज्ञानमाला भजनं लिपा मिक्षु शाक्यानन्द व
मिक्षु मुद्रोधानन्द महास्थविरपिनिपाखे धर्मदेशना ज्वीधुं का
मिक्षु संघं महापरित्राण पाठ याना विजयत मंसिर ५
गते सुये बुद्धपूजा व धर्मदेशनां लिपा दान प्रदान व
सकसितं जलपान भोजन दान जुल ।

धर्मकोर्तिया सहयोग

बनेपा मिक्षु तालीम केन्द्र ध्यानकुटी चर्चिपि मिक्षु
आमणेरपित्त छनी स्वेटर ११ पाः, गा छिछपू व अंगले
तयगु तगोगु घडी छगः धर्मकोर्ति विहारया उपासक
उपासिकापिसं दान याना दिल ।

कर्तिपुन्ही

१५ कार्तिक कर्तिपुन्ही खुन्हु आनन्दकुटी विहारे
न्हापा न्हापाये सुये ज्ञानमाला भजनं लिपा बुद्धया गुण
स्मरण याना शील प्रार्थनां लिपा मिक्षु मैत्री कार्तिक
पूर्णिमा खुन्हु तःगु मर्छि बौद्ध संयोग चूलागु दि - सारिपुत्र
निर्वाण, गया काशयप आदि स्वम्भ जटिलपित्त बोध याना
विजयागु, मिक्षुपित्त बहुजन हितायया लागी धर्म प्रचार याहु
धकाः बुद्धं आज्ञाजुया विजयागु आदि चूलागु बारे व्याख्या
याना विजयत । भोजन दान लिपा न्हैनेसिगु कार्यक्रमे
ध्यानकुटी मिक्षु तालीम केन्द्रे चर्चिपि आमणेरपिसं धर्म-
देशना याना विजयागु समाचार दु ।

विष्णुसना ध्यानसिविर

अथ चंगु कार्तिक बहोनाय् काठमाडौं ध्यान
विष्णुसना ध्यानकेन्द्रया आद्योऽनाय् आनन्दकुटी विज्ञापीठे
हिन्हु तक कल्याणमित्र गोदम्नकाया विष्णुसना ध्यान सिविर
सम्पन्न जुल । अथ स्वकोणु ध्यानसिविर खः ।

ध्यान सिविर धुंका नेपालया मिक्षु संघ व नापं
आनगारिकार्पि सकतिं दक्षिणा दान व भोजन दान
याःगु समाचार दुर्घयगु दु ।

लुमंके बहञ्जु अवयां न्हापा गोदम्नकाया ध्यान सिविर
आनन्दकुटी विहार व बुढानीलकण्ठ स्कूलय् नं चवने धुंकूगु
दु । आः वैगु जेठ महिनाय् गोदम्नकाया मेगु ध्यान शिविर
च्चीगु नं खबर थ्यंगु दु ।

वार्षिक समारोह

२०३९ मंसिर ६ गते ललितपुर अक्षेष्वर महा-
विहार पुलचोके सम्माननीय राष्ट्रिय पञ्चायतया अध्यक्ष
श्री मरीचमार्ति ज्यूया प्रमुख अतिवित्वे ललितपुर बौद्ध
समाज सुधार समितिया न्हेगूगु (७) वार्षिक समारोह
सम्पन्न जूगु समाचार दु ।

शाकध्यानन्द महास्थविरया धर्मदेशना

शाकध्यानन्द महास्थविरं ये, यल, छवप, भोंत,
घोड्यले धर्म ध्यानस्थान याना विज्ञात । वसपोलं देशना

याना विज्ञागु चाय् गण महाविहार, आनन्दभूवन ये,
श्रीघः विहार, सुमंगल विहार, सुदर्शन विहार भोंत,
चन्द्रकीर्ति विहार भोंत, पूर्वाराम धौख्यो, खः । वसपोल
तानसेने विज्ञाना चंगु नीदं मयाय् धुंकल । वसपोल
उप संघनायो धाःसां ज्यू ।

अबे हे ध्यानकुटी मिक्षु तालिम केन्द्रया श्रामणेर
कोण्डन्य व श्रामणेर मंगलपाखे कमशः सुमंगल विहार व
धर्मकीर्ति विहारय् धर्मदेशना याना विज्ञाःगु दु ।

गुठीया आजीवन सदस्यपि

आनन्दकुटी विहार गुठीइ दां ३०३— पुलाः
आजीवन सदस्य जुयादीपि भाजुपि थुकथं खः—

१. भाजु कनकमान शाक्य, ओम्बाहा
२. भाजु सुवर्ण शाक्य, ओम्बाहा
३. भाजु नानीमाइ स्थापित, मिखादों

थुखे छकः नं स्वया दिसँ

आनन्दभूमिया चवमिपिसं न्हापां
थुकिया नियम (न्होनेया कभरय्) निं ब्वना
दीत इनाप याना । च्वसु स्पष्ट ज्वीक,
ध्वाथ्वीक व भोंया छखे पाखे जक च्वया
हया दी धैगु मनं तुना च्वना ।

